

Dějiny přírodních věd v českých zemích (17. část)

Jezuitské školství

Dosavadní náhled na „dobu temna“ byl poněkud jednostranný a byl vykládán bez mnoha důležitých historických souvislostí. Pro objektivitu připomeňme, že jezuitský systém nekladl na první místo vyvracení názorů, ale „vzdělávání ve víře“.

Jezuitské školství mělo tři stupně. Základní, gymnaziální stupeň (pro žáky od šesti až osmi let, délka pět let – gramatika, poetika, rétorika), střední stupeň filozofické fakulty (od čtrnácti až šestnácti let, délka tři roky – logika, fyzika, metafyzika) a vyšší studia teologie (čtyři roky).

V duchu antického hesla *sana mens in corpore sano* (zdravá mysl ve zdravém těle) byla výuka prokládána tělesným cvičením, procházkami a hrami s míčem a jinými sportovními disciplínami.

Roku 1622 převzali jezuité i správu pražské univerzity. Z původní jedné (artistické) fakulty ji rozšířili na čtyři. Duchovní fakulty (filozofická a teologická) sídlily v Klementinu, světské fakulty (právnícká a lékařská) v Karolinu. Bez ohledu na náboženskou tendenci se pražské a české školství vlivem jezuitů významně povzneslo.

Zdrojem přírodovědných znalostí posluchačů filozofie byly Aristotelovy spisy Fy-

Obr. 1. Z Meridiánové síně vede 65 dřevěných schodů na ochoz věže, která se dodnes využívá k astronomickým a meteorologickým pozorováním. Výška věže je 52 m a má 172 schodů.

zika, O nebi, O vzniku a zániku, O meteorologických jevech. To byly spisy s výhradně geocentrickým názorem. Nicméně ex-

perimentální vědy se v ekonomicky a společensky rozvinutějších státech Evropy v průběhu 17. století rychle rozvíjely a církev nemohla dlouho vydržet s paušálním odmítáním jejich výsledků. Naopak musela prokázat, že nové objevy jsou v podstatě ve shodě s jejím učením. Musela se vědou zabývat. A proto se i v 16. a 17. století objevilo několik vědců-jezuitů evropského formátu, kteří přes svou tendenci sehráli v rozšiřování přírodovědných poznatků důležitou roli.

Klementinum

Původní jezuitská kolej zaznamenala po roce 1620 velký stavební rozmach. Klementinum je po Pražském hradu největší stavební celek v Praze. Tato kolej se zcela vymyká svou velikostí – po koleji v Lisabonu a ve městě Goa v Indii byla svého času třetí největší knihovnou na světě. Podle pověsti si jezuité při příchodu do Prahy přinesli jedinou knihu, ale když knihovnu dobudovali, měla už 20 000 svazků.

(jk; pokračování –
Významní jezuité v české vědě)

KLEMENTINUM je dnes národní kulturní památka. Barokní knihovni sál Klementina je nejkrásnějším sálem areálu. Postavil ho v roce 1722 Kilián Ignác Dienzenhofer; je vyzdoben freskami na téma vědy a umění.

Iluzivní malba kopule symbolizuje chrám moudrosti. Autorem fresek je Josef Hiebel. Po stranách sálu jsou medailony významných jezuitů a v čele knihovny je obraz Josefa II., který ji obohatil o konfiskáty zrušených klášterních knihoven. Okolo stěn je ochoz s balkonem s kovaným zábradlím. Uprostřed sálu

jsou rozmístěny starobylé globy. Po zrušení jezuitské koleje (rok 1773) zde byl umístěn arcibiskupský seminář a část pražské univerzity s císařskou bibliotékou. Již v roce 1777 byla knihovna zpřístupněna veřejnosti jako C. k. veřejná a univerzitní knihovna. Knihovní fondy se rychle rozrůstaly. Od roku 1782 všichni pražští tiskaři odevzdávali knihovně povinné výtisky, po 25 letech se tato povinnost rozšířila na celé území Čech.

V současné době působí knihovna pod názvem Národní knihovna a obsahuje více

než šest milionů knih. Nejstarší knihou je Vyšehradský kodex. Je zde i Dalimilova kronika v kapesním vydání, knihy z oblasti dogmatiky, hermetiky, numerologie a mnoho dalších vzácných svazků.

Nad barokní knihovnou je tzv. Meridiánová síň, kde se prováděla astronomická a meteorologická měření a výpočty. Jsou zde astronomické přístroje a struna, která je vlastně pražským poledníkem, jenž je umístěn zeměpisně přesněji než ten na Staroměstském náměstí.

Dalšími vzácnými sály jsou Mozartův s rokokovými malbami, Matematický sál, Sál rukopisů a velký sál se štukovaným stropem, v němž je dnes lístkový katalog. Dále je zde Hudební sál se štukovanou figurální klenbou s alegoriemi čtyř fakult a rokoková kaple s oltářem sv. Jana Nepomuckého. Tyto prostory však nejsou běžně veřejnosti přístupné.

Když v roce 1773 jezuité Klementinum opustili, univerzita a knihovna zde zůstaly. Zásluhou Františka hraběte Kinského knihovní sbírky Marie Terezie prohlásila za Císařsko-královskou veřejnou a univerzitní bibliotéku, stejně

jako Arcibiskupský seminář, posluchárny filozofické fakulty, Fyzikální ústav, Archeologický kabinet a tiskárnu.

V roce 1781 K. R. Ungar založil Národní knihovnu (*Bibliotheca nationalis*). Roku 1918 C. k. veřejnou a univerzitní knihovnu převzala do své správy nově vzniklá Československá republika. V roce 1935 byla knihovna přejmenována na Národní a univerzitní knihovnu, byl vydán zákon o povinném výtisku. Roku 1939, po uzavření českých vysokých škol, působila jako Zemská a univerzitní knihovna. Roku 1958 byly centralizací sloučeny velké pražské knihovny pod názvem Státní knihovna ČSR. Roku 1990 byl přijat nový název Národní knihovna, nejlépe vystihující její tradici a poslání.

Národní knihovna je rozsahem svých fondů největší a zároveň jednou z nejstarších veřejných knihoven v České republice. Jejich hodnota ji řadí k nejvýznamnějším evropským i světovým knihovnám. Získává, uchovává a zpřístupňuje domácí i zahraniční bohemika. Má bohaté sbírky cizojazyčné literatury, především z oboru společenských a přírodních věd. Fond Národní knihovny obsahuje přibližně šest milionů svazků s ročním přírůstkem asi 80 tisíc titulů. Její služby každoročně využívá zhruba jeden milion čtenářů, převážně posluchačů vysokých škol, pedagogů a vědeckých pracovníků. Ročně je zaznamenáno více než milion výpůjček (<http://www.nkp.cz>).